

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____
«__» _____ 20__ р.

ЛОГОПЕДИЧНА РОБОТА З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ
НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБОМ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кваліфікаційна робота студентки
групи СОМ-22
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
Ліпехи Вікторії Андріївни

Керівник доктор філософії, старший викладач
кафедри дошкільної освіти
Курєнкова А.В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

Кривий Ріг – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ	7
1.1. Психолого-педагогічна характеристика старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення ІІІ рівня	7
1.2. Особливості розвитку комунікативних навичок старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення ІІІ рівня	11
1.3. Сюжетно-рольова гра як засіб розвитку комунікативних навичок старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення ІІІ рівня	15
Висновок до першого розділу.....	22
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ	23
2.1. Методика вивчення комунікативних навичок старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення ІІІ рівня	23
2.2. Рівні розвитку комунікативних навичок старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення ІІІ рівня	29
Висновок до другого розділу	35
РОЗДІЛ III. ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ	36
3.1. Зміст логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення ІІІ рівня	36
3.2. Визначення ефективності логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення ІІІ рівня	43
Висновок до третього розділу.....	50
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Вчасне оволодіння правильним мовленням відіграє важливу роль в становленні особистості дитини, гармонійного психофізичного розвитку, успішного навчання в школі. У зв'язку з цим останнім часом у спеціальній та інклюзивній освіті спостерігається підвищений інтерес до дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ).

Мовлення виникає і розвивається під час комунікативної взаємодії. Порушення мовленнєвої функції негативно позначаються на формуванні комунікативних умінь. Недорозвиненість мовних засобів знижує рівень спілкування, спричиняє виникнення психологічних особливостей (наприклад, нерішучості, сором'язливості).

Це також породжує специфічні риси мовленнєвої та загальної поведінки (обмежену контактність, невміння підтримувати розмову тощо), що вкрай негативно впливає на комунікативну активність. Водночас недостатнє спілкування уповільнює розвиток мовлення та інших психічних процесів дитини. Отже, комунікативні навички мають ключове значення для соціалізації, а їх недостатній розвиток значно ускладнює адаптацію дитини з ЗНМ в середовищі однолітків.

Вчасне оволодіння правильним мовленням відіграє важливу роль в становленні особистості дитини, гармонійного психофізичного розвитку, успішного навчання в школі. У зв'язку з цим останнім часом у спеціальній та інклюзивній освіті спостерігається підвищений інтерес до дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ).

Мовлення виникає і розвивається під час комунікативної взаємодії. Порушення мовленнєвої функції негативно позначаються на формуванні комунікативних умінь. Недорозвиненість мовних засобів знижує рівень спілкування, спричиняє виникнення психологічних особливостей (наприклад, нерішучості, сором'язливості).

Це також породжує специфічні риси мовленнєвої та загальної поведінки (обмежену контактність, невміння підтримувати розмову тощо), що вкрай негативно впливає на комунікативну активність. Водночас недостатнє спілкування уповільнює розвиток мовлення та інших психічних процесів дитини. Отже, комунікативні навички мають ключове значення для соціалізації, а їх недостатній розвиток значно ускладнює адаптацію дитини з ЗНМ в середовищі однолітків та соціалізацію загалом.

Порушення мовленнєвої функції не можуть не позначитися негативно на розвитку комунікативних навичок. Таке відхилення в розвитку як загальне недорозвинення мовлення, яке супроводжується незрілістю окремих психічних функцій, емоційною нестійкістю (А. Зикова, Т. Ілляшенко, Н. Микитюк, С. Миронова, Т. Сак, В. Тарасун, Л. Трофименко, Г. Чиркіна та ін.)

Важливість формування комунікативних навичок в дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення висвітлено в роботах А. Богуш, Н. Мазурок, О. Орлова, Т. Перцева, І. Сук та ін.

Специфіка ігрової діяльності дошкільників з загальним недорозвитком мовлення досліджено Г. Гончарук, І. Гудим, С. Дем'янчук, Н. Микитюк, Ю. Рібцун та ін.

Незважаючи на інтерес дослідників до вивчення та розвитку комунікативних навичок, логопедична робота з формування комунікативних навичок залишається недостатньо комунікативних навичок залишається недостатньо ефективною у старших дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення. Зберігається потреба логопедичної практики у вдосконаленні логопедичної роботи з формування комунікативних навичок у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Тому обрану нами тему кваліфікаційної роботи: «Логопедична робота з розвитку комунікативних навичок у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобом ігрової діяльності» можна вважати актуальною.

Мета дослідження: розробити й апробувати систему логопедичної роботи з формування комунікативних навичок старших дошкільників із старших дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Виходячи з мети дослідження ми виділили завдання:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці спеціальної та інклюзивної освіти.
2. Виявити рівень сформованості комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня.
3. Укласти систему логопедичної роботи щодо розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня.
4. Визначити ефективність укладеної системи логопедичної роботи.

Об'єкт дослідження комунікативні навички старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Предмет дослідження: система логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; емпіричні: експеримент (констатувальний, формувальний, етапи); метод кількісного та якісного аналізу результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів: розроблена система логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня може використовуватися в практичній діяльності вчителів-логопедів та студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта під час проходження виробних практик.

Експериментальна база дослідження Комунальний Заклад Дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №6 Криворізької міської ради Криворізької міської ради виконком центрально-міської районної у місті ради

Апробація результатів роботи: Матеріали дослідження були представлені на :

- III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації» (11-12 травня 2023 р.) м. Кривий Ріг;
- XI International Scientific and Practical Conference «Scientific research in the modern world» (August 24-26, 2023), Toronto, Canada.

Публікації:

- Логопедична робота з формування комунікативних навичок у старших дошкільників з загальним недорозвитком мовлення засобами ігрової діяльності (тези);
- Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей з загальним недорозвитком мовлення (тези).

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки з розділів, загальні висновки, список використаних джерел (36 джерела), додатки. Загальний обсяг роботи – 79с.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ III РІВНЯ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

1.1. Психолого-педагогічна характеристика старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення III рівня

Сьогодні більшість сучасних дослідників використовує термін «загальний недорозвиток мовлення» для опису різноманітних складних мовленнєвих порушень у дітей. Під цим терміном розуміється ситуація, при якій формування всіх компонентів мовленнєвої системи порушено в контексті звукового та смислового аспектів, за умови нормального слуху та інтелекту дитини [32].

В етіології загального недорозвинення мовлення виділяють різноманітні чинники як біологічного, так і соціального характеру. До соціальних відносять:

- 1) неправильні умови формування мовлення дитини в сім'ї (дефіцит спілкування з дорослими і з іншими дітьми, білінгвізм у сім'ї, проживання з глухими батьками тощо).
- 2) недостатність мовленнєвого спілкування дітей.
- 3) несприятливі соціальні умови, в яких виховується дитина. Сюди можна віднести: неповні сім'ї, сім'ї з низьким соціально-економічним статусом, неблагополучні сім'ї з недостатньо культурним розвитком, педагогічна занедбаність дітей. До біологічних чинників відносять: різного роду інфекції, інтоксикації (алкогольне, наркотичне сп'яніння) матері під час вагітності, резус-конфлікт матері та плода, патологію, виявлену в натальному періоді, будь-які постнатальні захворювання центральної нервової системи і травми мозку в перші роки життя дитини тощо.

У більшості випадків загальне недорозвинення мовлення може бути наслідком впливу комплексу різних чинників, наприклад, спадкової схильності, органічних порушень у роботі центральної нервової системи (іноді неявно вираженої), а також несприятливого соціального оточення [1]. Нерідко причиною загального недорозвинення мовлення є знижена здатність до сприйняття звуків мови, водночас фізичний слух збережений, тобто спостерігається слабкість акустико-гностичних процесів [18].

Причиною загального недорозвинення мовлення також можуть бути мовленнєво-рухові порушення, пов'язані з органічними ураженнями або недорозвиненням певних відділів центральної нервової системи (наприклад, у разі ураження зони Брока), а також із відхиленнями в будові та функції артикуляційного апарату. Наприклад, наслідком цього є порушення артикулювання звуків мови. У дітей виникають вади вимови, виражені різною мірою. Погіршення взаємозв'язку між слуховим та мовленнєво-руховим аналізаторами може негативно позначитися на здатності повноцінно сприймати звуковий склад слова. Це, своєю чергою, ускладнює процес накопичення лексичного запасу дитиною, перешкоджає формуванню граматичної будови мовлення. Крім того, таке порушення може стати бар'єром для оволодіння навичками читання та письма. Тобто, дисфункція в роботі слухового та мовно-моторного аналізаторів призводить до проблем у сприйманні звукового складу, що позначається на збагаченні словника, граматичному оформленні мовлення та формуванні писемно-читацьких умінь [14]. Рідше трапляються діти, у яких вихідною причиною загального недорозвинення мовлення виступають відхилення зорового сприйняття.

Загальний недорозвиток мовлення - складний мовленнєвий розлад у дітей із нормальним слухом та збереженим інтелектом, за якого порушено формування основних компонентів мовної системи, а саме фонетики, лексики та граматики і, як наслідок, зв'язне мовлення. У літературі наводиться достатня кількість досліджень такого мовленнєвого дефекту, як загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ). Завдяки психологічному підходу до вивчення

мовленнєвих розладів, який визначили Р. Левіна та колектив наукових співробітників, ЗНМ було охарактеризовано як системне порушення мовлення, яке охоплює всі компоненти мовленнєвої діяльності [5]. Причини ЗНМ можна розділити на дві групи. По-перше, це органічних чинників. До них входять як чинники, які впливають на плід у внутрішньоутробному періоді розвитку, так і чинники, які впливають під час пологів, і в перші роки життя дитини. Друга група чинників - це соціально-педагогічні чинники. Такими факторами можуть бути двомовність у сім'ї, педагогічна занедбаність і депривація. ЗНМ має системний характер і зачіпає не тільки мовлення, а й усі психічні процеси, зокрема сприйняття, увагу, пам'ять і мислення.

У дітей з ЗНМ присутні типові прояви, які вказують на наявність цієї системної мовленнєвої патології. Одним із перших проявляється відставання мовленнєвого розвитку в ранньому віці. Перші слова можуть не з'явитися до трьох-чотирьох років. Активніше в таких дітей розвиваються невербальні засоби спілкування (міміка, жести), які допомагають компенсувати мовленнєву недостатність. Недостатня мовленнєва діяльність тягне за собою порушення психічних функцій, таких як сприйняття, увага, пам'ять, мислення та емоційно-особистісної сфери. Порушення уваги в дітей з ЗНМ проявляється в низькому рівні довільності, нестійкості та звуженні обсягу уваги. Ускладнена довільна регуляція та всі види контролю, а саме попереджувальний, поточний і наступний. Особливості пам'яті характеризуються у вигляді зниження слухомовної пам'яті та продуктивністю запам'ятовування [13].

Виконуючи завдання зі складними інструкціями, діти часто не можуть запам'ятати та точно відтворити послідовність дій - вони пропускають окремі елементи або порушують логіку завдання. З огляду на ці особливості, дитина з ЗНМ не застосує мовленнєве висловлювання для уточнення інструкції. Така вища психічна функція, як мислення, у дітей із даним порушенням мовлення теж має специфічні особливості. Вони характеризуються недостатнім обсягом знань про навколишнє, про властивості, ознаки та функції предметів.

Виникають труднощі з визначенням причинно-наслідкових зв'язків між явищами. У плані емоційно-вольової сфери в дітей з ЗНМ теж присутня своєрідність. Для таких дітей властива низька самооцінка, тривожність, прояв агресивності та негативізму, тривожність. Заведено виділяти 4 рівні ЗНМ. Перші три рівні були виділені й описані Р. Левіною. Характеристика дітей з ЗНМ була доповнена четвертим рівнем у Т. Філічевою. Досить розгорнуте мовлення і лише деякі прогалини у фонетиці, лексиці, граматиці характеризують III рівень ЗНМ. Описуючи рівень сформованості фонетичної сторони мовлення дітей з ЗНМ III рівня, необхідно відзначити наявність неправильної вимови таких груп звуків, як шиплячі та свистячі, тверді та м'які, дзвінки й глухі та сонорні приголосні. Характерна відсутність, заміна або змішання звуків [18].

Лексичний компонент мовлення характеризується бідним запасом слів, що виражають відтінки значень. Ця особливість лексики частково зумовлюється невмінням розрізнити та виокремити спільність кореневих значень. Присутні лексичні помилки, такі як заміни частин предмета назвою самого предмета (гілки - дерево). За досить різноманітного предметного словника відсутні назви багатьох слів, що позначають навколишній світ, явища природи, професії людей та їхні атрибути (сокіл, злива, бортпровідник, пожежний шланг) [30]. В активному словнику дітей більше місце займають іменники та дієслова. У дітей з порушенням мовлення спостерігається недостатня сформованість граматичного ладу мовлення – робляться помилки у словозміні, видо-часових формах дієслів, узгодженні та керуванні слів. Способи словотворення майже не використовуються. В активному мовленні переважають прості речення. Дітям важко, а часто й зовсім не вдається розширювати речення залежними словами та будувати складні речення зі сполучниками та підрядними частинами [33].

Тобто, у дітей не сформовані граматичні уміння – словозміна, словотворення, побудова складних синтаксичних конструкцій, що веде до багатьох помилок у мовленні.

Зв'язне мовлення недостатньо сформоване в дітей з ЗНМ. Мовлення таких дітей бідне і стереотипне: відбувається багаторазове використання слів, які звучать однаково, з різними значеннями, що позначають ознаки, якості, стани предметів і їхні дії, обмежений словниковий запас - бідність активного словника. За правильного розуміння логічного взаємозв'язку подій діти обмежуються перерахуванням дій.

Таким чином, загальне недорозвинення мовлення є системним порушенням, оскільки при ньому зачіпаються всі сторони мови: лексика, граматики, складова структура, звуковимова. У дітей із ЗНМ відзначається порушення процесів формування всіх складових мовленнєвої системи, що належать до її звукової і смислової сторони, за нормального слуху та інтелекту.

1.2. Особливості розвитку комунікативних навичок старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення III рівня

Мовленнєве спілкування - це той вид людської діяльності, без якого нам складно уявити наше життя в суспільстві. Із самого дитинства головною умовою розвитку мислення та мовлення є спілкування. Завдяки йому вибудовуються перші взаємини з оточуючими [16].

Комунікативні навички - це навички спілкування, взаємодії людей між собою, тобто вміння розуміти себе та іншого, вміння чути співрозмовника, вміння допомагати одне одному в скрутних ситуаціях, вміння встановлювати дружні стосунки [14].

Якщо дитина зазнає труднощів під час спілкування або ж вона обмежена у своїх можливостях виражати думки і почуття словами, то це веде до дисгармонії її інтелектуального і психічного розвитку.

Мовленнєвий недорозвиток знижує рівень спілкування, призводить до замкнутості, боязкості, нерішучості; сприяє прояву специфічних особливостей загальної та мовленнєвої поведінки. Уповільнює включення в комунікативну

ситуацію та обмежує контакт. Згідно новітніх підходів у теорії та практиці дошкільної освіти, цілеспрямоване навчання спілкуванню є вагомим чинником розвитку комунікативної культури дошкільнят. Стійкі порушення спілкування спричинені недостатньо сформованими комунікативними навичками [9].

Загальне недорозвинення мовлення дошкільнят призводить їх до небажання повноцінно спілкуватися з однолітками та дорослими; навички комунікації залишаються на низькому рівні, монологічне та діалогічне мовлення страждає, поведінка дитини стає нестандартною, може з'являтися мовленнєвий негативізм, уникання контактів, розгубленість під час спілкування з нею [5].

Мовленнєва патологія в дошкільнят призводить до проблем у комунікативній діяльності. Несформованість необхідних форм і типів мовленнєвої комунікації спричиняє неповноцінний розвиток спілкування, пізнавальної діяльності, мовленнєво-мисленнєвих процесів [2].

Таблиця 1.1.

Особливості розвитку компонентів мовленнєвої системи на різних рівнях розвитку мовлення за загального недорозвинення мовлення

III рівня

№	Компонент	Характеристика
1	Лексичний лад мовлення	Діти мають досить широкий активний і пасивний словник, але залишається неточне вживання багатьох лексичних значень. В активному словнику переважають іменники та дієслова.
2	Граматичний лад мовлення	Діти відчують труднощі у підборі спільнокореневих слів, утворенні нових лексем за допомогою префіксів та суфіксів. Присутні порушення граматичних норм – неправильне узгодження числівників з іменниками, прикметників з іменниками за родом, числом та відмінками.

		Спостерігається плутанина у використанні прийменників та префіксів, нерозуміння зміни лексичного значення слова при їх додаванні. Дітям важко розрізнити морфеми за значенням числа, роду, а також логіко-граматичні конструкції на позначення причинно-наслідкових та часових відношень.
3	Звуковимова	Вимова звуків (переважно свистячих, шиплячих, африкат, сонорів) недостатньо чітка, з порушеннями диференціації. Спостерігаються нестійкі заміни та змішування звуків. Багато помилок при передачі звуко-складової структури слів: перестановки, заміни, пропуски звуків та складів.
4	Стан фонематичних процесів	Негрубі порушення фонематичного аналізу та синтезу
5	Зв'язне мовлення	Зв'язне мовлення сформоване недостатньо, має лексико-граматичні та фонетико-фонематичні порушення. У переказах та розповідях за картинками спостерігаються пропуски чи спотворення подій, порушення послідовності. Ускладнене контекстне мовлення без наочності. Діалогічне мовлення краще розвинуте. Переважають прості речення, складні конструкції майже не використовуються. Сподіваюсь, перефразований варіант адекватно відображає зміст оригіналу. Зазначте, будь ласка, чи є в тексті якісь неточності або неясні для розуміння фрагменти.

У дітей 6-7 років із загальним недорозвитком мовлення III рівня відмічаються такі складнощі в розвитку комунікативних навичок:

- діти можуть зазнавати труднощів під час постановки мовленнєвого висловлювання;
- недоліки в граматичному оформленні фрази;
- відповіді дітей на поставлені запитання короткі й односкладові;

- дитина не проявляє ініціативу висловитися;
- речення не зв'язні;
- присутні страх перед співрозмовником, незручність, сором, скутість [12].

Розвиток комунікативних навиків в дітей із загальним недорозвитком мовлення III рівня ускладнена. Такі діти пасивні й мовчазні та практично не звертаються по допомогу до педагога або однолітків, щоб уникнути спілкування [36]. Сформованість комунікативних умінь у дитини забезпечує їй успішну соціалізацію в дошкільному закладі.

У сучасному суспільстві дітей практично не навчають навичкам комунікації з однолітками. Найчастіше спілкування між дітьми трапляється спонтанно. Діти не завжди розуміють, як правильно поводитися в тій чи іншій ситуації, що склалася, у спілкуванні з однолітком, через що можуть почати плакати або проявляти агресію, дратівливість, тривожність. У таких ситуаціях стає зрозуміло, що, найімовірніше, дитині не пояснили, як правильно поводитися, що необхідно враховувати не тільки свої інтереси та бажання, а й особливості іншої дитини, вміння домовлятися з нею, вести спільну діяльність.

Грамотне спілкування вимагає сформованості комунікативних навиків. Нині тривожним фактом стає віртуальні реалії, що замінюють живе спілкування людей. Коли дорослі практично не розмовляють з дітьми, а діти підростають і не прагнуть до комунікативної взаємодії з однолітками. Старші дошкільники часто стикаються з проблемою не бажання і не вміння контактувати з оточуючими. Вони замикаються в комп'ютерах, телефонах, телевізорі. Від цього з'являються і поглиблюються проблеми в мовленні, а потім і в розвитку комунікативних навичок [28].

Таким чином, ми бачимо, як розвиток мовлення тісно взаємодіє з розвитком комунікативних навичок. Ці два процеси міцно взаємопов'язані. У старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня за недостатнього розвитку комунікативних навичок з'являються відмінні риси в поведінці. Значно знижується потреба в спілкуванні, чітко видно

несформованість монологічного та діалогічного мовлення, проявляється незацікавленість у контакті, а також невміння орієнтуватися в ситуації спілкування. Однак нині ця тема до кінця все одно не розкрита, залишається ще багато не вивчених практичних і теоретичних питань.

1.3. Сюжетно-рольова гра як засіб розвитку комунікативних навичок старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення III рівня

Сучасне суспільство постійно потребує активних, творчих, комунікабельних, неординарних особистостей, з нестандартним мисленням, здатних знайти оригінальний варіант розв'язання проблеми в різноманітних ситуаціях, що склалися, які вміють налагоджувати контакт з оточуючими, сміливо висловлювати свої думки, а головне грамотно. Тому тема розвитку комунікативної компетенції є такою важливою і відіграє особливу роль у житті людини з самого раннього віку.

Чим старшою стає дитина, тим більшою має ставати її потреба володіти комунікативними навичками та вміннями. До 6-7 років ця навичка має бути вже добре сформована, адже від цього надалі залежатиме не лише успішність дитини в школі, а й її соціалізація серед однолітків і вчителів, і загальний розвиток особистості загалом [17].

Діти старших дошкільників повинні мати бажання вступати в контакт, знати норми і правила спілкування з однолітком і дорослим, уміти організувати спільну діяльність, володіти діалогічним і монологічним мовленням. Комунікативні здібності допомагають нам краще розуміти інших людей, правильно оцінювати різні ситуації спілкування, грамотно вибудовувати свою поведінку.

Дитина, яка оволоділа комунікативними здібностями, легше контролює процес спілкування з однолітками або з дорослими. Найчастіше такі діти не конфліктні і намагаються навпаки уникнути конфлікту, зробити

спілкування позитивним, зуміти налагодити контакт і організувати спільну діяльність. У той час як однолітки, які не володіють цими якостями, не доброзичливі, важко входять у контакт з однолітками, але легко провокують конфлікти. Саме тому так важливо розвивати комунікативні навички, починаючи вже з раннього дошкільного віку [14].

Ігрова діяльність є ефективним засобом розвитку комунікативних навичок у дітей дошкільного віку. Гра виступає провідним видом діяльності, оскільки вона не лише зацікавлює дітей, але й сприяє їхньому психофізичному розвитку. В процесі гри діти взаємодіють, спілкуються, розвивають уміння сприймати і висловлювати ідеї, слухати інших. Таким чином, гра створює сприятливе середовище для формування та вдосконалення комунікативних вмінь і навичок [5].

Ігри завжди доступні та цікаві дітям. Дуже захопливими для дітей є сюжетно-рольові ігри. Через сюжетно-рольову гру дитина може висловлювати свої емоції, показувати свою позицію до тих чи інших речей, проявляти характер, свою точку зору. У сюжетно-рольових іграх моделюється реальне життя і взаємини дорослих. Завдяки цьому діти мають можливість осмислити різноманітні явища справді, прожити та відчувати їх самостійно. Зрозуміти і засвоїти щось нове і важливе для себе [7].

Сюжетно-рольові ігри добре розвивають уміння взаємодіяти з оточуючими нас людьми. Як і в будь-якій грі, у сюжетно-рольовій теж є свої правила поведінки, які виховують у дітей такі якості, як самоконтроль, стриманість, вміння зберігати дистанцію, домовлятися з партнерами, десь поступатися, знаходити компроміси. Що частіше педагог організовує і залучає до сюжетно-рольових ігор, то більше дітям хочеться гратися в них знову і знову [16].

Для початку педагогу необхідно навчити дітей навичок гри. Робити це бажано акуратно і не нав'язливо, через спільну гру, виступаючи в ролі партнера для дитини. У жодному разі не слід наполягати на виборі сюжету, ролі, теми гри.

Завдання педагога полягає не тільки в організації сюжетно-рольової гри та залучення до неї дітей, а й у створенні всіх необхідних умов для можливості дошкільнят самостійно організувати свою рольову гру. Особливо діти у віці 6-7 років, як правило, вже не потребують допомоги дорослого і з легкістю приміряють на себе різні ролі.

З віком теми ігор змінюються, але деякі сюжети актуальні як для молодших, так і для старших дошкільнят. Однак у віці 6-7 років ігри набагато різноманітніші, сюжети насиченіші, а ролей стає більше. «Кожному віку властиво відтворювати різні боки дійсності всередині одного і того ж сюжету» [7].

Однак головне не те, на яку тему ви задасте сюжет рольової гри, а те, як грають у неї діти. Тому що в різному віці, сюжет і поведінка дітей у грі відрізняються, коригується зміст гри. Педагог може посприяти ходу гри. Педагог може допомогти уникнути конфліктних ситуацій у грі, спрямувати і підказати, де це буде необхідно, включити в гру мало товариських дітей і дати їм можливість проявити себе. Завдання педагога згуртувати дітей і навчити грати дружно, враховуючи інтереси та особливості кожного. Підказати з вибором ролі, допомогти зрозуміти й обґрунтувати конкретний вчинок під час гри. Але керувати процесом необхідно «всередині» гри, ставши повноправним її учасником. Підказки та зауваження з боку не зможуть привести до необхідної мети. Діти не сприймуть інформацію таким чином і не прислухаються до неї [26].

Позитивний вплив на гру справляє аналіз гри. Аналіз має бути не очевидним процесом для дітей, а природним і невимушеним, що плавно входить у повсякденну діяльність дітей. Аналізуючи гру, педагог має зазначити, що гра була цікавою завдяки самим дітям. Відзначити та похвалити учасників сюжетно-рольової гри. Виділити їхні позитивні якості. У віці 6-7 років діти вже свідомо віддають перевагу грі з однолітками, замість гри з дорослим. З'являється чітке бажання грати в колі інших дітей. Діти починають

шукати учасників для своїх ігор і отримують максимальне задоволення не тільки від процесу гри, а й від спілкування з однолітками.

У старшому дошкільному віці дитина потребує змістовного спілкування та співпраці з товаришами. Бо гра є провідним видом діяльності дошкільника. Саме в ній дитині найлегше і найприємніше змістовно поспілкуватися і створити співпрацю з однолітками. Дітей згуртовує спільна діяльність і надання один одному допомоги. Наприклад, діти разом прибирають іграшки після гри [26].

Діти обожають спостерігати за діяльністю дорослих і наслідувати її. Вони дуже люблять приміряти на себе ролі, копіюючи поведінку і дії. Особливо їх захоплює професійна діяльність дорослих. Це сприяє розширенню дитячого уявлення про життя і про гру, про взаємини дорослих та їхні професії, кругозору.

Важливо створювати в грі нестандартні ситуації, які виводять дітей на емоції. Наприклад, кухар неправильно приготував суп, помилився з рецептом або перукар підстриг клієнта занадто коротко. Завдяки таким ситуаціям діти вчаться правильно реагувати і поводитися в тих чи інших моментах. А також це показує, що грати можна по-різному, вигадуючи і навіть вигадуючи різні смішні та безглузді ситуації. Таким чином, зацікавленість у грі посилюватиметься.

Гра сприятливо впливає на багато аспектів життя дітей. Завдяки позитивній взаємодії з однолітками в грі, колективному спілкуванню, вибору дії, вчинку, поведінки, розвиваються такі моральні якості, як доброзичливість, доброзичливість, дружелюбність, терпимість, ввічливість, поступливість, відповідальність, самостійність. А головне, що всі позитивні ігрові навички переносяться на реальні взаємовідносини дітей у повсякденному житті. Дитячий колектив стає більш згуртованим, спілкування цікавіше, різноманітніше, більш насиченим, зміцнюється вміння дружно грати, утворюються нові угруповання дітей, засновані на спільних інтересах і взаємних симпатіях. Комунікативні навички активно розвиваються [26].

Провідною потребою дітей 6-7 років є спілкування з однолітками. У старшому дошкільному віці діти можуть вести довгі діалоги під час гри, не здійснюючи при цьому жодних практичних дій. Сюжет ігор при цьому дуже різноманітний. Діти не тільки виконують класичні дії, притаманні, наприклад, лікарю або мамі в сюжетно-рольовій грі, а й активно висловлюють почуття, словесно пояснюють пацієнтові, що укол буде не болючим, що треба трохи потерпіти, для того, щоб скоріше одужати і так далі. Діти вже здатні оцінити поведінку учасників у грі, а також свою власну. Ігрова діяльність дітей ускладнюється. На передній план у дошкільнят стає зміна ролей. Уміння змінювати ролі, приймати їх на себе і розігрувати сприяє розвитку комунікативних навичок у старших дошкільнят. Роль - виступає для дітей зразком поведінки в грі [20].

Пізнавальний інтерес дітей 6-7 років стає основним мотивом ігрової діяльності. Задум сюжетно-рольової гри ускладнюється, завдяки зростаючому бажанню пізнати навколишню дійсність. У той час, як і сама гра пробуджує дитячу допитливість. У грі відбувається творчий розвиток, прояв творчих здібностей та використання уяви і фантазії в сюжеті гри тощо.

Гра в «Сім'ю» протягом усього дошкільного віку залишається однією з найулюбленіших. Вона завжди актуальна в дитячому садку. Діти дуже люблять наслідувати поведінку членів своєї сім'ї, розігрувати різні варіанти сюжетів, наприклад, «День народження сестри», «У гостях у бабусі й дідуся» тощо. Такі ігри розвивають гуманні якості особистості: співчуття, співпереживання, любов, чуйність, дружелюбність, доброзичливість, емпатія.

До 6 років ігрові дії дитини стають більш складними, набувають певного значення, яке не завжди зрозуміле дорослому. Ігровий простір ускладнюється - в ньому може бути декілька центрів, кожен з яких підтримує власний сюжет. При цьому діти спроможні стежити за поведінкою партнерів у різних частинах ігрового простору і змінювати власні дії залежно від місця в ньому.

Наприклад, звертаючись до продавця, дитина вже грає роль не просто покупця, а покупця-мами чи покупця-водія. Виконання ролі підкреслюється

не лише самою роллю, але й тією частиною ігрового простору, де ця роль грається. Коли за логікою гри потрібна нова роль, дитина може взяти її на себе, не позбуваючись попередньої. Діти також коментують, як хтось із учасників виконує свою роль [7].

Сюжетно-рольові ігри розвивають у дітей 6-7 років такі комунікативні навички як: уміння вибудовувати спілкування з однолітками; вміння грамотно вступати і вести діалог з однолітками; розгорнуто і змістовно спілкуватися; приймати і проявляти ініціативу в спілкуванні; уміння прислухатися до чужої думки; уміння знаходити компроміси; уміння враховувати індивідуальні особливості партнерів; уміння організовувати угруповання за інтересами [7].

Значущу роль в ігровій діяльності посідають міжособистісні стосунки однолітків. Цікава гра спонукає дітей згуртовуватися у великий дружний колектив. Діти починають гратися необов'язково з тими хлопцями, з якими вони мають тісні дружні стосунки, а й з тими, хто просто попросився в гру. Таким чином, якість мікроклімату в ігрових об'єднаннях залежить від доброзичливого ставлення дітей один до одного, від уміння йти на поступки і поважати своїх партнерів по грі.

Для дітей має важливе значення прийняття і схвалення з боку однолітків. Діти:

- бояться, що до виконання їхньої ролі поставляться прискіпливо;
- переживають за оцінку тих, хто грає;
- хочуть відповідати очікуванням однолітків;
- репетирують важливі для гри моменти.

Часто так буває, що в грі дитина може проявити ті приховані почуття, які боїться або не хоче проявляти у звичайному житті [13].

У рольовій грі взаємодія відбувається на двох рівнях. На першому рівні діти приймають взяті ролі (наприклад, лікар-хворий, продавець-покупець, мама-дочка) і взаємодіють у межах сюжету гри. На другому рівні вони спілкуються про умови гри, розподіляють ролі, оцінюють та контролюють дії одне одного поза межами рольового сценарію. Важливо, що діти виявляють

здатність чітко розрізняти ці два рівні взаємодії, і при переході від одного до іншого вони можуть ефективно адаптувати свою мовленнєву та поведінкову модель. Це свідчить про їхню розвинену здатність до соціальної взаємодії та сприяє розвитку комунікативних навичок [17].

Колектив дітей, який опанував норми моралі в грі, володіє позитивними комунікативними та ігровими навичками, упродовж ігрового процесу встановлює свої правила і закони в грі, за дотриманням яких дошкільнята ретельно стежать. Тож якщо хтось ці правила порушує, то самі ж діти і вказують на помилки «порушника». Наприклад: «необхідно поступатися один одному», «важливо ділитися», «допоможи товаришеві, якщо в нього щось не виходить», «вмій стримувати себе», «проявляй чуйність».

Педагогу дуже важливо донести до дітей ті моральні цінності, якими вони керуватимуться в житті. Дітям необхідно навчитися встановлювати взаємозв'язок між їхнім мотивом і результатом, до якого призведе в підсумку їхня дія. Здійснити це можливо через сюжетно-рольові ігри, роблячи акцент на моральну сторону вчинків людей. Пояснити на прикладі і показати через сюжетно-рольову гру практично, що таке добре, а що таке погано [1].

Ефективним методом допомогти дитині усвідомити всю глибину моральної проблеми є порівняння з уже наявним раніше, набутим її особистим досвідом. Таким чином, на прикладі пережитих колись дитиною почуттів через неприємну для неї ситуацію, вона розуміє, що відчувають у такій самій ситуації інші.

Від того, наскільки будуть розвинені комунікативні навички в дошкільньому віці, залежить майбутнє дитини. Адже ми живемо в соціумі, і нам доводиться перебувати в безперервному контакті з оточуючими нас людьми. Якщо вчасно навчити дітей навичок комунікативної діяльності, то їм буде легше пройти соціалізацію та реалізуватися в соціумі [7].

Таким чином, видно, наскільки позитивно сюжетно-рольова гра впливає на розвиток комунікативних навичок у дітей 6-7 років із загальним недорозвитком мовлення. Завдяки грі знімаються психологічні бар'єри, у дітей

з'являється впевненість у собі, налагоджується спілкування з оточуючими.

Висновок до першого розділу

У першому розділі висвітлено комплексний погляд на проблеми розвитку комунікативних навичок у дітей з порушеннями мовлення, зокрема з загальним недорозвитком мовлення III рівня. Висвітлена психолого-педагогічна характеристика старших дошкільників з недорозвиненим мовленням III рівня дозволила виявити основні особливості їхнього психічного розвитку та визначити акценти для подальшого дослідження.

Аналіз особливостей розвитку комунікативних навичок у цієї категорії дітей вказав на ряд важливих аспектів, які впливають на їхній комунікативний розвиток. Зокрема, було виявлено, що діти з недорозвиненим мовленням III рівня часто мають труднощі в засвоєнні і використанні мовленнєвих засобів для вираження своїх думок та почуттів.

Крім того, спостерігається обмеження у розвитку слухового та мовленнєвого сприймання, що ускладнює їхню можливість адекватно реагувати на комунікативні ситуації. Деякі діти можуть демонструвати нестабільність у рівні активності при спілкуванні та виявляти відсутність ініціативи у власному мовленні.

Також було визначено, що взаємодія з ровесниками та дорослими може бути обмеженою через труднощі у встановленні контактів та взаєморозуміння. Деякі діти можуть виявляти неадекватну реакцію на комунікативні події, що вказує на важливість спеціалізованого підходу до їхнього корекційного впливу.

Отже, враховуючи виявлені особливості, розвиток комунікативних навичок у дітей з недорозвиненим мовленням III рівня може вимагати індивідуального та комплексного підходу з використанням сучасних методів корекційно-педагогічної роботи.

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ III РІВНЯ

2.1. Методика вивчення комунікативних навичок старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення III рівня

В рамках експериментального дослідження метою було визначити, якими є рівнів розвитку комунікативних навичок у дітей з ЗНМ III рівня та наскільки ефективною є система логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Експеримент включав в себе застосування розробленої системи логопедичних занять та методик, спрямованих на покращення різних аспектів мовленнєвого розвитку у дітей з вказаною проблемою.

Експериментальне дослідження проводилося з вересня по листопад 2023 року в Комунальній Заклад Дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №6 Криворізької міської ради Криворізької міської ради виконком центрально-міської районної у місті ради. В дослідженні брало участь 10 дітей у віці 5-6 років з ЗНМ III рівня.

Це дослідження складалося з трьох етапів:

1 етап - констатувальний. На цьому етапі було проведено первинну діагностику стану комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення; виявлено рівень розвитку комунікативних навичок у старших дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення.

2 етап - формувальний. На цьому етапі ми розробили й апробували систему логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок у старших дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення та перевірка ефективності розробленої системи логопедичної роботи, формулювання відповідних висновків.

Мета дослідження: виявити особливості комунікативних навичок у старших дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення.

Завдання дослідження:

1. Підібрати діагностичні завдання для виявлення особливостей комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.
2. Вивчити особливості та рівні розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.
3. Визначити зміст і напрями системи логопедичної роботи.

Під час укладання методики констатувального експерименту нами були використані завдання розроблені О. Конко [15], К. Крутій [16], О. Перцевою [24], О. Орловою [24].

Поглиблене обстеження комунікативних навичок, проводилося комплексно з використанням різних прийомів і завдань, спрямованих на вивчення стану та виявлення своєрідності навичок спілкування. Воно складалося з п'яти завдань:

Завдання № 1 «Почуття дітей».

Мета: виявити вміння дошкільнят розуміти емоційний стан однолітків, дорослих; розповідати про них.

Інструкція. Дослідження проводилося індивідуально. У процесі завдання ми запропонували всім дітям розглянути сюжетні картинки, на яких зображені діти разом із дорослими в різних ситуаціях, і дати відповідь на різні запитання. На одній картинці були зображені персонажі з мультфільму «Кіт у чоботях», і попросили розповісти, які емоції зараз відчувають герої, і як дитина це зрозуміла. На іншій картинці були зображені дві дорослі людини, які сварилися через собаку, а на третій - мама і дитина, які гуляють парком атракціонів.

Оцінка результатів:

- 3 бали: дитина виявляє високий рівень самостійності та правильно визначає емоційні стани інших осіб, здатна пояснити їхні причини та робити прогнози для подальшого розвитку ситуації;
- 2 бали: дитина справляється із завданням, але використовує допомогу дорослого;
- 1 бал: дитині складно визначати емоційні стани осіб на зображеннях, і вона не може пояснити їхні причини чи висловити припущення щодо подальшого розвитку ситуації.

Завдання № 2 «Безлюдний острів»

Мета: перевірка вміння вислуховувати іншу людину з увагою; ставитися з повагою до думок та інтересів іншої особи; спокійно відстоювати свою думку у взаємодії з іншими.

Інструкція. Під час проведення другого завдання ми розділили випробовуваних на дві групи, по 10 дітей. Дошкільнятам кожної групи запропонували пофантазувати, що вони вирушили на безлюдний острів і поміркувати, що вони там робитимуть, як шукатимуть дорогу додому, спираючись на запитання:

1. З чого б ви почали своє існування на острові?
2. Вирішіть, які предмети необхідно взяти з собою?
3. чим займатиметься кожен із вас? Спробуйте розподілити обов'язки між собою
4. Кого б ви обрали командиром?
5. На острові багато хижих звірів. Як ви можете захиститися від них?
6. На острів насувається страшний ураган. Що ви будете робити?

Оцінка результатів:

- 3 бали - дитина активно взаємодіє в спілкуванні, взяла на себе роль організатора, пропонує ідеї, розподіляє обов'язки, ефективно співпрацює та виявляє високий рівень вмінь слухати та узгоджуватися з іншими.

- 2 бали - дитина має певний рівень активності в спілкуванні, приймає ініціативу інших, може висловлювати свої пропозиції, взаємодіє з групою, хоча можливо не так ефективно, як учасник з трьома балами.
- 1 бал - дитина пасивна у спілкуванні, не проявляє активності, слідує за іншими, можливо, навіть демонструє негативну спрямованість або егоїстичні тенденції, не висловлює свої думки чи бажання.

Завдання № 3 «Помічники».

Мета: визначити, наскільки діти можуть взаємодіяти в групах, узгоджувати свої побажання та інтереси з іншими дітьми, брати участь у спільних справах та надавати один одному допомогу. Інструкція. Ми пропонували дітям випробувати гру під назвою «Як ми допомагаємо вдома», виконуючи різноманітні завдання. Діти самостійно формували групи, вибирали капітанів у кожній групі, готували необхідний матеріал, розподіляли обов'язки та виконували завдання, які були поставлені перед кожною командою. Після цього логопед дає завдання індивідуально кожній групі:

- допомогти мамі вимити столи та стільці;
- допомогти дідусеві - у нього порвалися його улюблені книжки, необхідно їх підклеїти;
- допомогти бабусі по прибирати в квітнику (зробити ґрунт більш пухким, прибрати пил із листя);
- допомогти молодшому брату (сестрі) навести лад в ігрових зонах.

Потім дітям ми запропонували обрати інвентар, за допомогою якого вони виконуватимуть роботу по дому.

Оцінка результатів:

3 бали - дитина бере на себе функцію організатора взаємодії, розподіляє обов'язки; виявляє вміння вислухати однолітка, узгодити з ним свої пропозиції, поступитися, переконати; здатна надати взаємодопомогу і звернутися в разі труднощів по допомогу до дорослого або однолітка;

2 бали - дитина недостатньо ініціативна, приймає пропозиції активнішого однолітка, проте може заперечити, з огляду на свої інтереси,

виступати із зустрічною пропозицією; знає норми організованої взаємодії, але може їх порушувати (не завжди зважає на інтереси однолітка); помічає труднощі однолітків, але не завжди надає необхідну допомогу; допомогу приймає, але самостійно по неї не звертається;

1 бал - дитина не виявляє активності, залишаючись пасивною у взаємодії з іншими дітьми та не виражає своїх бажань. Вона може не знати норм організованої взаємодії або не розуміти, чому вона потребується. Також характеризується байдужістю до інших дітей або неспроможністю надати ефективну взаємодопомогу. Крім того, вона може відмовлятися від допомоги як від дорослого, так і від однолітка.

Завдання № 4 «Не поділили іграшку».

Мета: виявити вміння дітей уникати конфліктів, спокійно реагувати в побідних ситуаціях; ставитися до оточуючих з повагою. Інструкція. Під час цього завдання ми запропонували випробовуваним коробку з іграшками. Іграшок у коробці було 20, за кількістю дошкільнят, але дві з цих іграшок були нові. Потім ми стали спостерігати за тим, як діти стали вибирати іграшки, оскільки нові іграшки привертали найбільше уваги, у дошкільнят виникли суперечки. Для розв'язання проблемної ситуації, ми запропонували дітям кілька варіантів розв'язання цієї проблеми:

1. Віддати іграшку тому, хто взяв її першим.
2. Нікому не давати нову іграшку, щоб не було прикро.
3. Грати всім разом.
4. Порахуватися.
5. Грати по черзі.

Оцінка результатів:

- 3 бали: Дитина уникає провокування конфліктів, намагається знайти справедливі рішення у складних ситуаціях або звертається за допомогою до дорослого.
- 2 бали: Дитина не сприяє конфліктам, але не ініціює дій для їх вирішення, доброзичливо піддається інтересам інших.

- 1 бал: Дитина провокує конфлікти, ігнорує інтереси інших та не може спокійно висловлювати свої думки, не шукає допомоги у дорослого.

Завдання № 5 «Інтерв'ю».

Мета: виявити вміння дітей отримувати необхідну інформацію в спілкуванні, вести простий діалог із дорослим та однолітками. Інструкція. Для виконання цього завдання ми розділили піддослідних на три підгрупи та запропонували опитати лише трьох дітей з інших груп та одного будь-якого педагога (2 вихователі та вчитель-логопед). А потім діти повинні були розповісти всім дітям і педагогам групи.

Оцінка результатів:

- 3 бали - дитина виявляє вміння отримувати необхідну інформацію в ході спілкування, активно ініціює і підтримує простий діалог як із дорослими, так і з однолітками;
- 2 бали - дитина виявляє вміння спілкуватися, але не завжди ініціює діалог, може відповідати на питання та висловлювати власні думки, але не завжди виявляє активність у спілкуванні;
- 1 бал - дитина має важкість із спілкуванням, не проявляє ініціативу в діалозі, може мати труднощі у висловленні власних думок та отриманні інформації від інших.

За сукупністю результатів усієї діагностики вирахували відсоткове вираження якості виконання методики і співвідносили з одним із п'яти рівнів:

- високий рівень - 100 - 85% (13-15 балів);
- достатній рівень – 84 - 70% (10-12 балів);
- середній рівень – 69 - 55% (7-9 балів);
- низький рівень – 54 - 40% (4-6 балів);
- початковий рівень - 39% - і нижче (0-3 бали).

Отже, укладена діагностика була використана при оцінці комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня

2.2. Рівні розвитку комунікативних навичок старших дошкільників загальним недорозвитком мовлення III рівня

Проаналізувавши результати проведеної діагностики, ми визначили рівень розвитку виокремлених нами комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвиненням мовлення. Результати дослідження відображені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати дослідження комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня

	Ім'я дитини	Завдання					Сума балів	Рівень
		1	2	3	4	5		
1.	Карина А.	1	1	2	2	2	8	середній
2.	Ярослав Ш.	1	2	2	2	1	8	середній
3.	Іван С.	1	1	1	0	0	3	початковий
4.	Ілля Л.	2	2	1	2	2	9	середній
5.	Аріна І.	1	1	1	2	1	6	низький
6.	Данило К.	1	1	1	0	0	3	початковий
7.	Дмитро В.	1	2	2	2	2	9	середній
8.	Степан Г.	2	2	1	1	2	8	середній
9.	Микита П.	1	1	1	2	1	6	низький
10.	Валерія М.	1	1	0	0	0	2	початковий
Середній бал		1,2	1,4	1,2	1,3	1,1	6	середній

Графічний аналіз середніх показників результату дослідження комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня представлено на рис. 2.1.

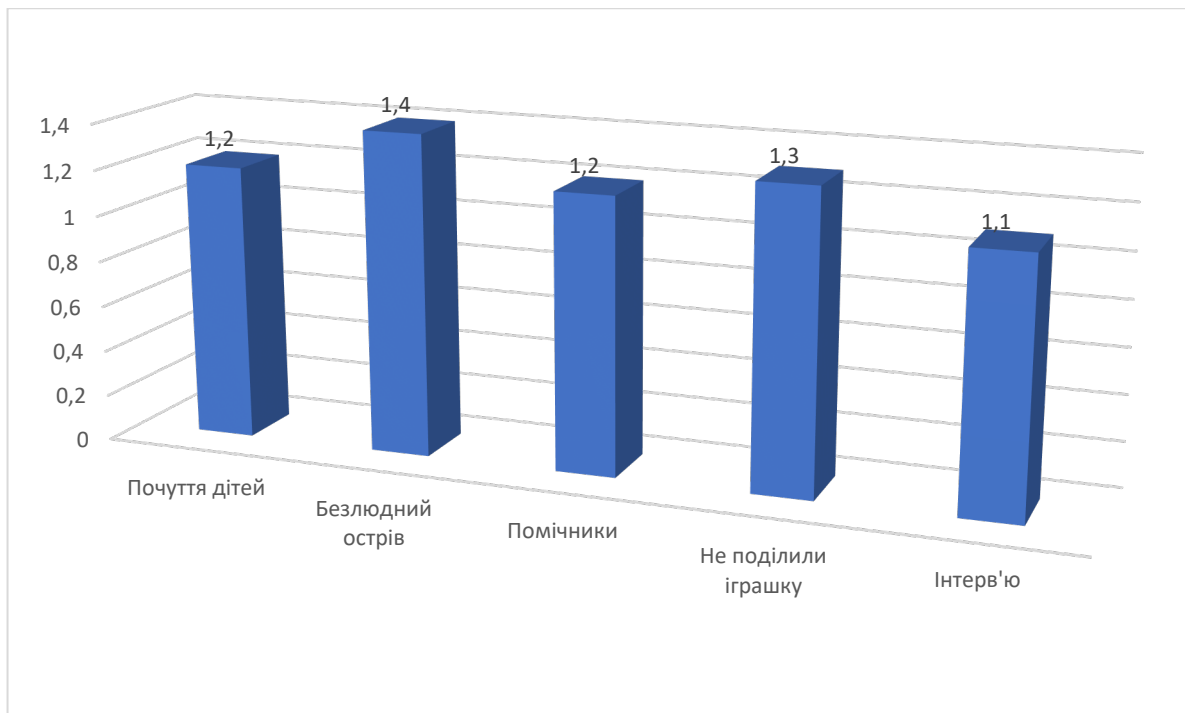

Рис. 2.1. Зведені результати вивчення комунікативних навичок дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня

У графіку первинного обстеження комунікативних навичок дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня ми показали нерівномірність у розвитку навичок спілкування. Оволодіння комунікативними навичками передбачає сформованість таких умінь:

- уміння розуміти емоційний стан однолітків, дорослих; розповідати про них (1,2 бала);
- уміння вислуховувати іншу людину, з повагою ставитися до думки та інтересів іншого; спокійно відстоювати свою думку (1,4 бала);
- уміння взаємодіяти в системі «дитина - дитина», враховувати інтереси інших дітей, брати участь в колективних справах і надавати допомогу (1,2 бала);
- уміння не сваритися, не конфліктувати; з повагою ставитися до оточуючих (1,3 бала);
- уміння отримувати необхідну інформацію в спілкуванні, вести простий діалог із дорослими та однолітками (1,1 бала).

Отримані результати виконання першого завдання говорять нам про те, що формування комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення перебуває на низькому рівні - 2 осіб (20%) не володіють комунікативними навичками, у решти 8 осіб (80%) комунікативні навички ще нижче. А ось уміння дітей взаємодіяти в системах «дитина - дитина – дитина», співвідносити свої бажання, прагнення з інтересами інших дітей, брати участь у колективних справах і надавати допомогу, розуміти емоційний стан однолітків, дорослих, розповідати про них, уміння вислухати іншу людину, з повагою ставитися до її думки, інтересам, спокійно відстоювати свою думку, уміння дітей не сваритися, спокійно реагувати в конфліктних ситуаціях, з повагою ставитися до оточуючим у всіх дітей перебувають на середньому рівні (70%). На низькому рівні перебувають уміння дітей отримувати необхідну інформацію в спілкуванні, вести простий діалог із дорослим та однолітками (30%).

Після виконання першого завдання, отримали такі результати - з першою картинкою з 10 дітей, половина змогли точно назвати, які емоції відчувають персонажі. Інша половина не назвали правильно емоції і причому навіть за допомогою навідних запитань припускалися помилок.

З другою і третьою картинкою впоралися троє дітей Аріна І., Микита П., Степан Г. - вони точно назвали емоції, які відчували дорослі люди та діти, і ще зуміли підібрати слова синоніми до цих емоцій (Хлопці посміхаються, сміються. Мама лає хлопчика. Дівчинка плаче. Хлопчик заспокоює дівчинку). П'ятеро дітей Діма В., Катя В., Ілля Л., Карина А., Ярослав Ш. - називали емоції (сперечаються, дружать, лають, усміхаються, сумують), але не змогли підібрати синоніми до емоцій. Ще двоє дітей із завданням впоратися не змогли.

Результати другого завдання. Повністю із завданням не впорався ніхто. Частково впоралися із завданням двоє дітей, вони вигадали ситуацію про те, як вони були на безлюдному півострові, але при відповіді інших випробовуваних вони відволікалися і навіть бавилися Дмитро В. (Я почну з

їжі. Я візьму мотузку, сокиру. Степан Г. - буде робити корабель, Дмитро В. - будуватиме, Карина А. - готуватиме.) та Ярослав Ш. (Робити будинок. Із собою взяла сокиру, пилку, ліхтар. Карина А. - готуватиме їжу, Аріна І. - їжу шукати, банан діставати, Ілля Л. - буде лазити на дерево.).

Решта дошкільнят Аріна І. (Зберу їжу. Рушниця, сокира. Зайду в будинок.), Ілля Л. (Шукати їжу. Побудую будинок), Степан Г. (Шукати їжу. Дмитро В. - капітан, Степан Г. - дивитися, Іван С. - лазити на дерево.), Іван С. (Ставити капкан. Буду ховатися.), Данило К. (Зберу їжу. З паличок і листя зроблю нору.), Валерія М. (Плакати. Страшно тому - що.) - насилу впоралися із завданням. Микита П. та Карина А. не змогли впоратися з цим завданням.

Після виконання третього завдання результати виявилися наступними - розділитися на групи випробовувані зуміли без допомоги дорослого: перша група: Аріна І., Степан Г., Іван С., Карина А.; Микита П.; друга група: Данило К., Дмитро В., Карина А., Валерія М., а підібрати капітана змогла лише одна група (друга група, капітан - Дмитро В.), другій знадобилася допомога дорослого. Усі дошкільнята зуміли впоратися із завданням, вони розподілили ролі та прямі обов'язки, і зуміли за допомогою спілкування зробити всі завдання, при всьому цьому не лаялися і не сварилися. А капітани в повному обсязі повідомили про проведеної роботи. Валерія М. не показувала активності, пасивно слідувала за ініціативними дошкільнятами, хоча показувала вміння шанобливо ставитися до оточуючих людей, не лаялися, спокійно реагувати в конфліктних ситуаціях.

Результати четвертого завдання були такими - перший варіант відповіді викликав суперечки щодо того, хто першим узяв іграшку. Другий варіант відповіді ніхто з випробовуваних не вибрав. Гратися спільно з новими іграшками віддали перевагу троє дітей Дмитро В., Карина А., Ілля Л., варіант гратися по черзі обрали четверо дошкільнят Аріна І., Микита П., Степан Г., Карина А.; Валерія М. починає кричати та відбирати іграшки, стає агресивною, готова вдарити іншу дитину, Данило К. та Іван С. безцільно маніпулювали іграшкою.

Останнє завдання стало найскладнішим, повністю впоратися з завданням змогли тільки 2 дитини (Дмитро В., Карина А.). Решта дітей не впоралися із завданням, за перших же труднощів плакали, допомога дорослого не приймали і деякі відмовлялися від виконання завдання.

Результати вихідного оцінювання рівнів сформованості комунікативних навичок старших дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня представлені на рис. 2.2.

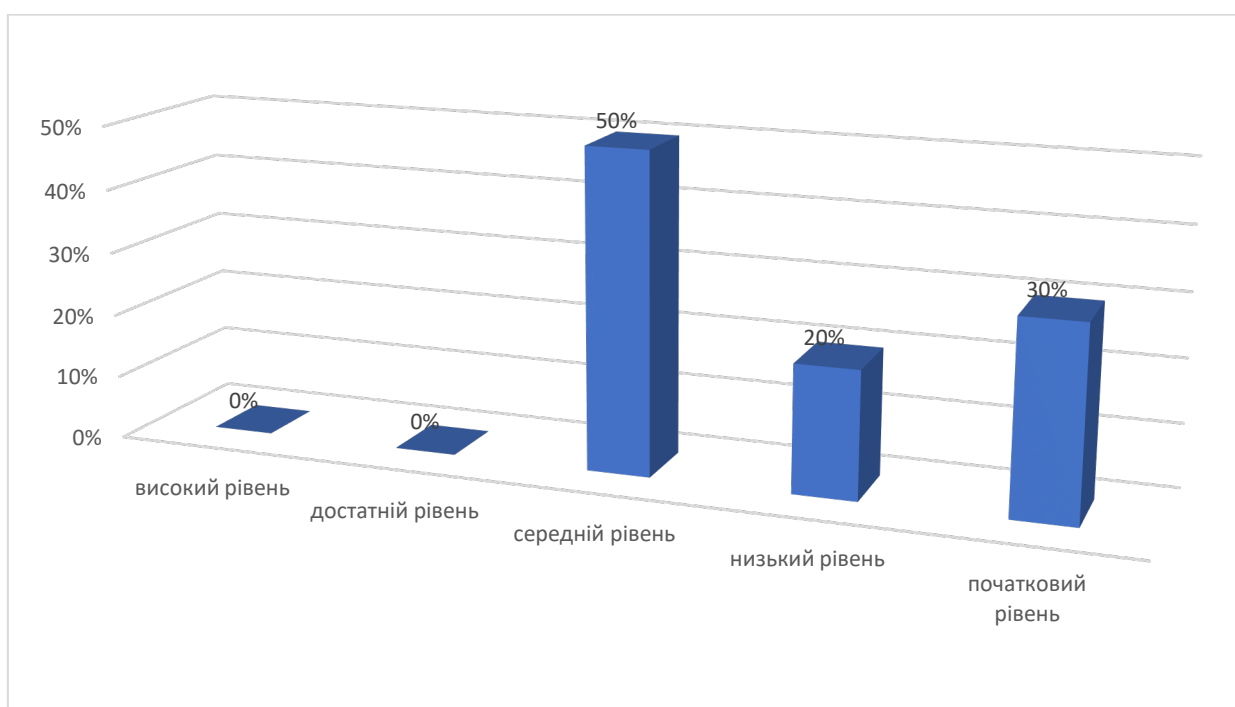

Рис. 2.2. Рівень сформованості рівнів комунікативних навичок у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня

Як видно на малюнку, 30% дітей мають початковий рівень, 20% - низький рівень, середній рівень сформованості комунікативних навичок показали 50% дітей, більшість діагностичних завдань діти виконали за допомогою дорослого, при цьому виявляли недостатню ініціативність.

Діти середнього рівня (30%) продемонстрували вміння розуміти емоційне сприйняття стан однолітка, дорослого і змогли розповісти про нього, а вміння шанобливо ставитися до людей, що знаходяться навколо, не лягтися,

спокійно реагувати на конфліктні ситуації - на низькому рівні: випробовувані не хотіли ділитися і вирішувати конфліктну ситуацію.

Низький рівень сформованості комунікативних навиків відзначено 20% дітей. Вони відчували значні труднощі під час виконання всіх діагностичних завдань навіть при допомозі дорослого. Таким чином, для значної кількості дітей даної експериментальної групи характерне стійке порушення діяльності спілкування. Це проявляється в невмінні вступати в мовне спілкування як із дорослими, так і з ровесниками, недостатньої сформованості форм комунікації (діалогу та монологу), особливостях поведінки (відсутність зацікавленості в контакті, невміння орієнтуватися в ситуації спілкування, невміння змінювати характер спілкування з огляду на ситуацію, негативізм). Зазначені мовленнєві та комунікативні труднощі чинять негативний вплив на засвоєння та підтримання контактів з однолітками під час гри, процесу спілкування загалом.

Початковий рівень сформованості комунікативних умінь мали 30% дітей з ЗНМ III рівня. Вони не мають достатнього рівня розвитку комунікативних навичок навіть для базової необхідної взаємодії.

Отримані дані переконують у необхідності спеціального корекційного впливу, спрямованого на формування комунікативних навичок дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення, у значущості організуючої та спрямовуючої підтримки дорослого для формування у дітей основних параметрів комунікативної навички з опорою на провідну діяльність.

Висновок до другого розділу

Методика вивчення комунікативних навичок, описана у розділі, дозволила систематично та об'єктивно оцінити рівень комунікативної компетентності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня. Під час укладання методики констатувального експерименту нами були використані завдання розроблені О. Конко, К. Крутій, О. Перцевою, О. Орловою. А також визначені рівні сформованості комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня: високий рівень - 100 - 85% (13-15 балів), достатній рівень – 84 - 70% (10-12 балів); середній рівень – 69 - 55% (7-9 балів); низький рівень – 54 - 40% (4-6 балів); початковий рівень - 39% - і нижче (0-3 бали).

В результаті експериментального дослідження, проведеного у рамках другого розділу вдалося отримати важливі дані щодо рівнів розвитку комунікативних навичок у цієї категорії дітей. Так, 30% респондентів мали початковий рівень, 20% - низький рівень, середній рівень сформованості комунікативних навичок показали 50% дітей, достатній та високий рівні було відсутні і складала 0%.

Аналіз отриманих результатів вказує на те, що діти із недорозвиненим мовленням III рівня виявляють певні труднощі в розвитку комунікативних навичок, зокрема в аспектах висловлювання думок, уміння вислуховувати та розуміти інших.

Отже, експериментальне дослідження дало можливість глибше розуміти рівень комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня, що є важливим кроком у розробці ефективних педагогічних підходів до логопедичної роботи з цією категорією дітей.

РОЗДІЛ III. ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ III РІВНЯ

3.1. Зміст логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня

Проведене на констатувальному етапі дослідження щодо формуванню комунікативних навичок у старших дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня дало змогу виявити певні труднощі в їхньому розвитку та намітити основні шляхи корекційної роботи.

В дослідженні брало участь 10 дітей старших дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення III рівня за висновком ІРЦ.

Основна мета формувального експерименту полягала в розробці та апробації системи логопедичної роботи, спрямованої на розвиток комунікативних навичок у старших дошкільнят із загальним захворюванням на недорозвиненням мовлення.

Завдання:

1. Розвивати способи співпраці, як з дорослими так і з іншими однолітками.
2. Розрізняти ситуації спілкування та визначати власні цілі й завдання партнерів по спілкуванню;
3. Розуміти стани та вчинки інших людей;
4. Проявляти ініціативу у встановленні контактів;
5. Узгоджувати свої дії з діями однолітків;
6. Розвивати вміння висловлювати свою думку.

Укладена нами система логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок у дітей з загальним недорозвитком мовлення ґрунтується на кількох основних принципах:

- діяльнісний підхід: цей принцип визначає, що навчання має враховувати провідну діяльність дитини. Тобто, весь зміст і будова навчального процесу розробляються з урахуванням основної діяльності дитини, що сприяє ефективнішому засвоєнню матеріалу.

- системність: системний підхід дозволяє розвивати мовлення як складну функціональну систему, де структурні компоненти взаємодіють між собою. Такий підхід сприяє глибокому засвоєнню мовних навичок та їх взаємодії.

- розвиток почуття мови: цей принцип полягає в тому, що в процесі багаторазового відтворення та використання подібних форм мовлення у дитини формуються аналогії на підсвідомому рівні. Поступово дитина засвоює мовні закономірності.

- загальнодидактичні принципи: система базується на принципах наочності та доступності матеріалу, а також індивідуального підходу до кожної дитини, забезпечуючи ефективний процес навчання.

Система логопедичної роботи реалізовувалася протягом трьох місяці (з вересня по листопад 2023 року). Заняття проводилися два рази на тиждень із кожною групою підгрупою дітей, що складається з 10 дошкільнят, які мають низький і середній рівень розвитку комунікативних навичок. Тривалість одного заняття: від 30 до 40 хвилин залежно від працездатності дітей.

Система логопедичної роботи структурно являє собою два взаємопов'язаних і таких, що відповідали головній меті етапу (підготовчий та основний), а також напрями логопедичної роботи:

- розвиток активно вступати в діалог;
- розвиток ставити запитання;
- розвиток слухати та розуміти мовлення;
- будувати спілкування з урахуванням ситуації;
- розвиток легко входити в контакт;
- розвиток ясно і послідовно висловлювати свої думки;
- розвиток користуватися формами мовленнєвого етикету;

У системі логопедичної роботи використовуються такі методи розвитку комунікативних навичок у старших дошкільнят, як: ігрова вправа, сюжетно-рольова гра, гра-фантазування, гра - драматизація.

Підготовчий етап. Мета – формувати позитивне сприйняття однолітка як об'єкта для базової соціальної взаємодії.

З огляду на визначену мету, одним з ключових напрямків у формуванні комунікативної активності полягає в розвитку усвідомлення дитиною свого статусу як суб'єкта спілкування і в усвідомленні іншого дитячого суб'єкта як об'єкта взаємодії. Спеціальна увага приділяється розвитку дитячої самосвідомості та усвідомленню важливості взаємодії з однолітками. Важливо стимулювати усвідомлення дитиною своєї ролі у взаємодії, вчити розрізняти себе як унікальну особистість в контексті групи однолітків. Вироблення в дитини навички емпатії, розуміння інших, а також уміння взаємодіяти з однолітками на рівні рівноправності та взаємоповаги.

На цьому етапі необхідно познайомити дітей зі «схемою бесіди», яка включає: встановлення контакту (привернення уваги співрозмовника); передання інформації з обов'язковим очікуванням відповіді; приймання інформації від співрозмовника; завершення бесіди, яке відбувається за взаємною згодою або в односторонньому порядку. Така робота сприяє розвитку стійкості уваги дітей до співрозмовників (дорослим та одноліткам), формує вміння очікувати на відповідну інформацію і відповідно до неї будувати подальшу комунікативну поведінку.

Заняття з формування комунікативної активності повинні включати такі принципи:

- створення оптимальних умов (мовленнєвого середовища;
- забезпечення головної умови спілкування - адресованості мовлення;
- стимулювання та підтримка мовленнєвої ініціативи (мовленнєвої активності) кожної дитини;

- здійснення цілеспрямованого відбору змісту матеріалу для обговорення;

- широке використання різних комунікативних засобів: образно-жестових, мімічних, вербальних, інтонаційних.

Основний етап. Мета: розвивати уміння вести діалог, розуміти емоційний стан, вміти вислуховувати іншу людину, не конфліктувати і приймати участь у колективних справах.

Система логопедичної роботи представлена у вигляді блоків, що включають у себе ігри та ігрові вправи:

- 1) ігри та вправи на розвиток уміння співпрацювати;
- 2) ігри та вправи на розвиток уміння активно слухати;
- 3) ігри та вправи на розвиток уміння переробляти інформацію;
- 4) ігри та вправи на розвиток уміння конструювати «текст для іншого» (вміння говорити самому).

Кожен блок спрямований на вирішення кількох завдань. Рекомендуємо включати ігри в педагогічний процес щодня.

1 Блок: Ігри та вправи на розвиток уміння співпрацювати (додаток Б).

Завдання:

- вчити чути, розуміти та дотримуватися правил гри.
- розвивати контроль за рухами та вміння працювати за інструкцією.
- виховувати довірливе ставлення одне до одного.
- розвивати почуття відповідальності за іншу людину.

Проводилися ігри: «Зайчики і лисиця», «Совушка-сова», «Мінялки», «Тарілочка», «Травинка», «Група в обручку», «Холодно-гаряче», «Обіграй перетворення» (додаток 3).

2 Блок: Ігри та вправи на розвиток уміння активно слухати (додаток В).

Завдання:

- розвивати вербальну та невербальну комунікацію.

- учити визначати емоційний стан і відображати його з за допомогою виразних рухів і мовлення.
- розвивати слухове сприйняття та пам'ять.
- учити ставити відкриті та закриті запитання і відповідати на них.
- вчити перефразувати сказане, вловивши його головний сенс.
- учити розуміти зміст повідомлень, виокремлювати основну ідею висловлювання, підбивати підсумок думки співрозмовника.
- учити використовувати прийом активного слухання: подальший розвиток думок співрозмовника.

Проводилися ігри: «Що трапилося?», «Пантомімічні етюди», «Казки на виворіт», «Відображення почуттів», «Телефон», «Ланцюжок слів», «Збери валізу», «Ехо», «Взаємне цитування», «Пошта», «Інтерв'ю», «Скажи по-іншому», «Слухай і повторюй», «Пошук сенсу», «Граємо з казкою» (додаток 4).

3 Блок: Ігри та вправи на розвиток уміння переробляти інформацію (додаток Г).

Завдання:

- розвивати вміння розуміти один одного, вникати в суть отриманої інформації.
- розвивати вміння працювати з інформацією через установлення логічних і причинно-наслідкових зв'язків, а також умовиводів.
- розвивати здатність аргументувати свою точку зору, свої висловлювання.

Проводилися ігри: «Через скло», «Магазин іграшок», «Подорож Буратіно», «Зрозумій мене», «Вгадай і намалюй», «Що на що схоже», «Я кидаю тобі м'яч», «Буває не буває», «Задом наперед», «Доказ» (додаток 5).

4 Блок: Ігри та вправи на розвиток уміння конструювати «текст для іншого» (вміння говорити самому) (додаток Д).

Завдання:

- навчити дітей формулювати свої думки чітко, лаконічно та без викривлення змісту;
- розвивати вміння оцінювати інших з позицій доброзичливості та врахування індивідуальних особливостей співрозмовника;
- навчити дітей налагоджувати зворотний зв'язок під час взаємодії між собою та спілкування з іншими людьми.

Проводилися ігри: «Художник слова», «Магазин», «Опиши друга», «Бібліотека», «Знайомство», «Снігова королева», «Вгадай хто це», «Побудуємо місто», «Телевізор», «Телеграф», «Діалоги». (додаток 6).

Правила проведення занять:

- 1) умовою ефективності занять є добровільне участь у них дітей;
- 2) заняття не повинні стомлювати дітей, тому, якщо вони втомилися, необхідно закінчити заняття. кожне заняття має завершуватися чимось радісним, веселим, позитивним;
- 3) необхідно створити атмосферу прийняття і розуміння, в якій на першому плані буде не змагальний момент, не критика і прагнення бути кращим, а дитина з її почуттями;
- 4) необхідно заздалегідь обговорити, що будь-який з дітей завжди може відмовитися від подальшої роботи, при цьому він не повинен заважати іншим.

Кожне заняття будується за єдиним принципом:

- привітання (дає змогу налаштувати дітей на роботу в групі);
- ритуали входження (сприяють розкріпаченню дитини,
- занурюють у процес заняття);
- реалізація ігрових вправ (здійснення теми заняття);
- рефлексія заняття (обговорення думок, почуттів, які виникли в процесі заняття, підбиття підсумків);
- ритуал прощання, ритуали виходу.

Робота з активізації контактності та комунікабельності між дітьми протікала у тісній співпраці з вихователями групи з порушеннями мовлення.

Розвиток навичок спілкування відбувався під час різних видів діяльності: на заняттях ручної праці, під час групової роботи, під час суспільно корисної праці. Діти вчилися працювати разом, виконувати завдання та інструкції, ставити запитання один одному, просити про допомогу, повідомляти групі про виконані дії. Вихователі активно використовували різні ігри, в тому числі рольові, настільні та рухливі. Під час розваг проводили комунікативні ігри та змагання.

З часом мовні ігри стали улюбленим заняттям для самостійних ігор. Ми підготували консультації для батьків та вихователів. Підбиралися ігри та вправи наростаючої складності, адже гра - провідна діяльність дошкільнят з порушеннями мови, через неї вони пізнають світ і мову, а правильно організована гра сприяє розвитку мовлення та особистості загалом. Ігри та вправи використовувались як самостійна форма, так і під час логопедичних занять.

Основна форма корекційного навчання - це групові логопедичні заняття, де систематично розвивають усі аспекти мовлення та готують до школи. Заняття базувалися на загальних вимогах логопедії та включали наші запропоновані ігри та вправи.

Таким чином, фронтальні логопедичні заняття, в ході яких ми використовували дидактичні ігри, різні ігрові прийоми, що викликало величезний інтерес у дітей із загальним недорозвитком мовлення, що підтримує постійно позитивний емоційний настрій. Завдяки використанню дидактичних ігор процес навчання проходить у доступній і привабливій для дітей дошкільного віку ігровій формі, що дає змогу утримувати увагу та працездатність дітей на досить високому рівні навіть у дітей з нестійкою увагою. Застосування ігор на логопедичних заняттях забезпечує легке та швидко засвоєння програмного матеріалу.

Отже, розвиток комунікативних умінь у дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення відбувається поетапно шляхом впровадження системи формування мовних навичок. Також застосовуються різноманітні

ігрові методики. Такий покроковий підхід в поєднанні з ігровою терапією сприяє ефективному засвоєнню комунікативних умінь дітьми з мовними труднощами. Цілеспрямована системна робота у формі гри дозволяє покращити мовленнєвий розвиток та подолати проблеми спілкування.

3.2. Визначення ефективності логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня

Після організації та проведення логопедичної роботи щодо розробленої нами системи логопедичної роботи, була повторно проведена діагностична методика, що описана у підрозділі 2.1. З метою визначення ефективності проведеної роботи з розвитку комунікативних навичок у старших дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня. Результати повторного діагностичного вивчення рівнів сформованості комунікативних навичок представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Результати дослідження сформованості комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня на формульовальному етапі дослідження

	Ім'я дитини	Завдання					Сума балів	Рівень
		1	2	3	4	5		
1.	Карина А.	3	2	2	3	2	12	достатній
2.	Ярослав Ш.	3	2	2	2	1	10	достатній
3.	Іван С.	1	1	2	1	1	6	низький
4.	Ілля Л.	2	2	2	2	2	10	достатній
5.	Аріна І.	2	2	2	2	1	9	середній
6.	Данило К.	2	1	2	1	1	7	середній
7.	Дмитро В.	2	2	2	2	2	10	достатній

8.	Степан Г.	2	2	2	1	2	9	середній
9.	Микита П.	2	3	2	2	2	11	достатній
10.	Валерія М.	1	1	2	1	1	6	низький
Середній бал		2	1,8	2	1,7	1,5	9	середній

Візуалізація середніх результатів дослідження сформованості комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня на формувальному етапі дослідження представлено на рис. 3.1.

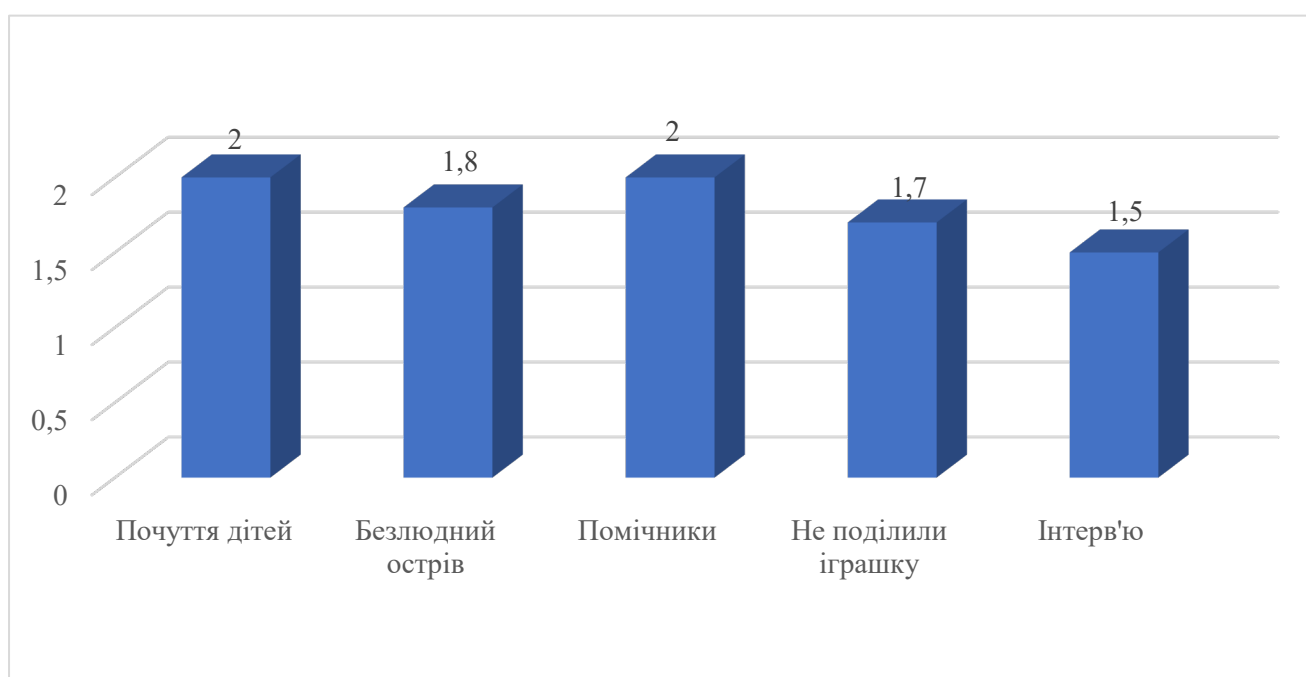

Рис. 3.1. Середні результати дослідження сформованості комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня на формувальному етапі дослідження

У графіку вторинного обстеження комунікативних навичок дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня показано:

- уміння розуміти емоційний стан однолітків, дорослих; розповідати про них (2 бала);

- уміння вислуховувати іншу людину, з повагою ставитися до її думки, інтересів; спокійно відстоювати свою думку (1,8 бала);
- уміння взаємодіяти в системі «дитина - дитина», співвідносити свої бажання, прагнення з інтересами інших дітей, брати участь в колективних справах і надавати допомогу (2 бала);
- уміння не сваритися, не конфліктувати; з повагою ставитися до оточуючих (1,9 бала);
- уміння отримувати необхідну інформацію в спілкуванні, вести простий діалог із дорослими та однолітками (1,6 бала).

З метою визначення ефективності змісту логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення III рівня ми проаналізували та порівняли результати констатувального та формувального етапів, що візуалізовано на рис. 3.2.

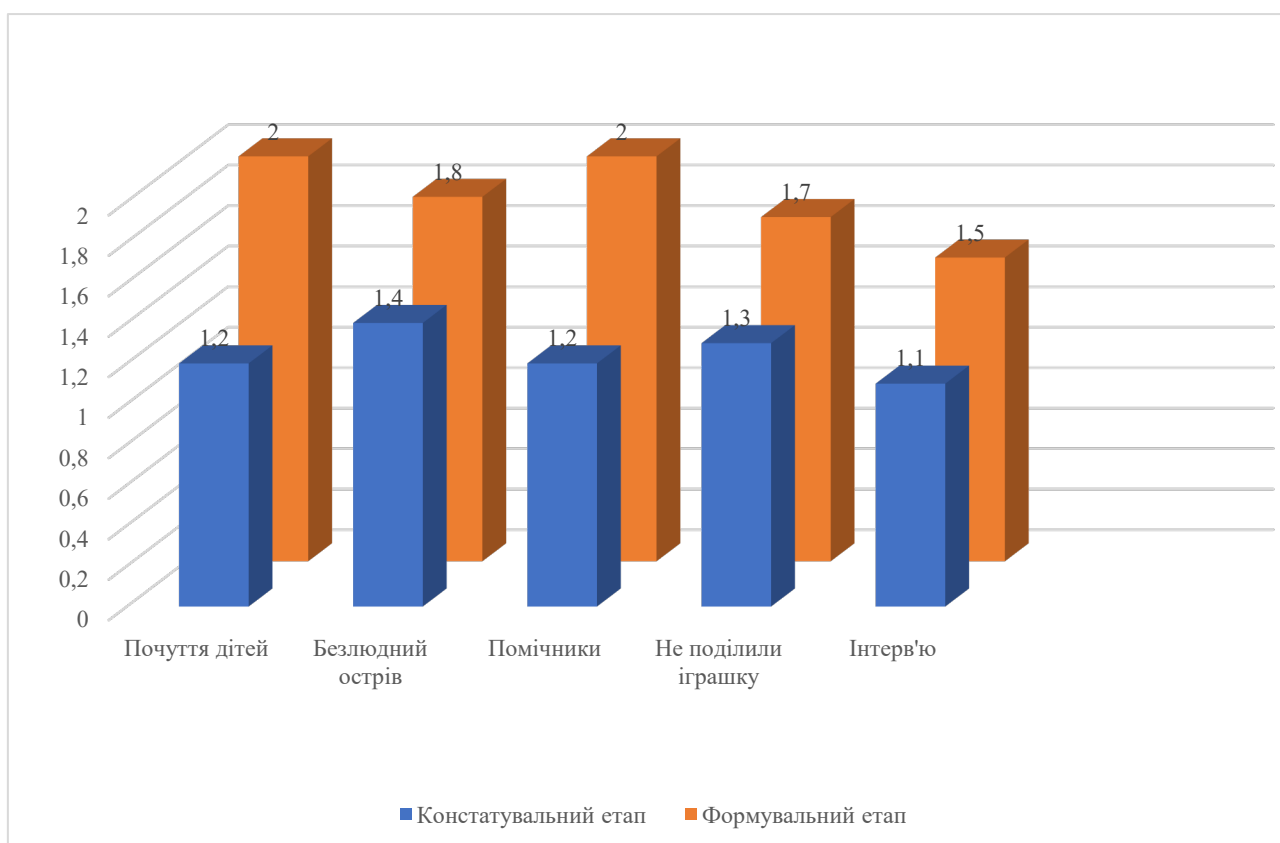

Рис. 3.2. Порівняння результатів сформованості комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення до і після проведення логопедичної роботи

Як видно з графіка вторинного обстеження комунікативних комунікативних навичок старших дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення ми виявили поліпшення в розвитку їхніх комунікативних навичок. За результатами дослідження спостерігається позитивна динаміка розвитку комунікативних навичок у дітей. Зокрема, покращилися показники вміння розуміти емоційний стан інших (з 1,2 до 2 балів), слухати і поважати думку співрозмовника (з 1,4 до 1,8 балів), взаємодіяти з однолітками (з 1,2 до 2 балів), уникати конфліктів (з 1,3 до 1,9 балів), а також вести простий діалог (з 1,1 до 2 балів). Проте, певні комунікативні уміння все ще недостатньо розвинені у дітей із загальним недорозвитком мовлення і потребують подальшої уваги та корекції.

Аналіз індивідуальних значень виділених критеріїв оцінювання комунікативних навичок дітей із загальним недорозвитком мовлення дає змогу стверджувати, що найбільшій корекції зазнали: активність у спілкуванні, вміння вести діалог і легкість входження в контакт із дітьми та дорослими. На нашу думку, це сталося тому, що діти розслабилися, перестали соромитися свого мовлення, вони реалізували свою приховану потребу в спілкуванні, відчували задоволення від спілкування. При цьому не можна сказати, що у них різко покращилася ясність і послідовність вираження своїх думок, зникли інші дефекти мовлення. Але одне очевидно, що ці діти стали більш вільними в мовленнєвому спілкуванні.

Порівняльні результати рівнів дослідження комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення представлені в таблиці 3.2.

Повторне дослідження показало ефективність проведеної логопедичної роботи:

- початковий рівень розвитку комунікативних навичок ліквідовано повністю;

- зменшилась кількість дітей з низьким рівнем - відповідно збільшилась кількість тих, хто вміє слухати і розуміти мову, налагоджувати контакт, чітко формулювати думки, дотримуватись мовленнєвого етикету;
- покращилась взаємодія між дітьми завдяки розумінню сенсу комунікативних ігор та розвитку партнерських стосунків;
- збагатився мовленнєвий розвиток - з'явилося бажання ділитися думками, враженнями. ігри забезпечують мотивацію та потребу у мовленні.

Водночас деякі діти все ще мають труднощі з дотриманням правил, побудовою рівноправних стосунків у грі. Складними залишаються ігри з запитаннями/відповідями через особливості їх пізнавальної діяльності.

Таблиця 3.2.

Порівняльні результати дослідження компонентів комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення

III рівня на констатувальному та формувальному етапах

	Ім'я дитини	Констатувальний етап		Формувальний етап	
		Сума балів	Рівень	Сума балів	Рівень
1.	Карина А.	8	середній	12	достатній
2.	Ярослав Ш.	8	середній	10	достатній
3.	Іван С.	3	початковий	6	низький
4.	Ілля Л.	9	середній	10	достатній
5.	Аріна І.	6	низький	9	середній
6.	Данило К.	3	початковий	7	середній
7.	Дмитро В.	9	середній	10	достатній
8.	Степан Г.	8	середній	9	середній
9.	Микита П.	6	низький	11	достатній
10.	Валерія М.	2	початковий	6	низький
Середній бал		6	середній	9	середній

Розподіл результатів рівнів сформованості компонентів комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня респондентів на формувальному етапі дослідження: початковий рівень мали – 0% респондентів, низький – 20%, середній – 30%, достатній – 50%, високий рівень – 0% (рис. 3.3.)

Відповідно до отриманих результатів сформованості комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком III рівня на формувальному етапі порівняно з констатувальним відбулися наступні зміни: початковий рівень знизився на 30%, низький рівень склав – 20%, середній рівень знизився на 20%, а достатній зріс на 50% (рис. 3.4.) Відсутність змін на низькому рівні пояснюється суттєвим зниженням початкового рівня та переходом дітей на більш високі рівні сформованості комунікативних навичок із загальним недорозвитком III рівня.

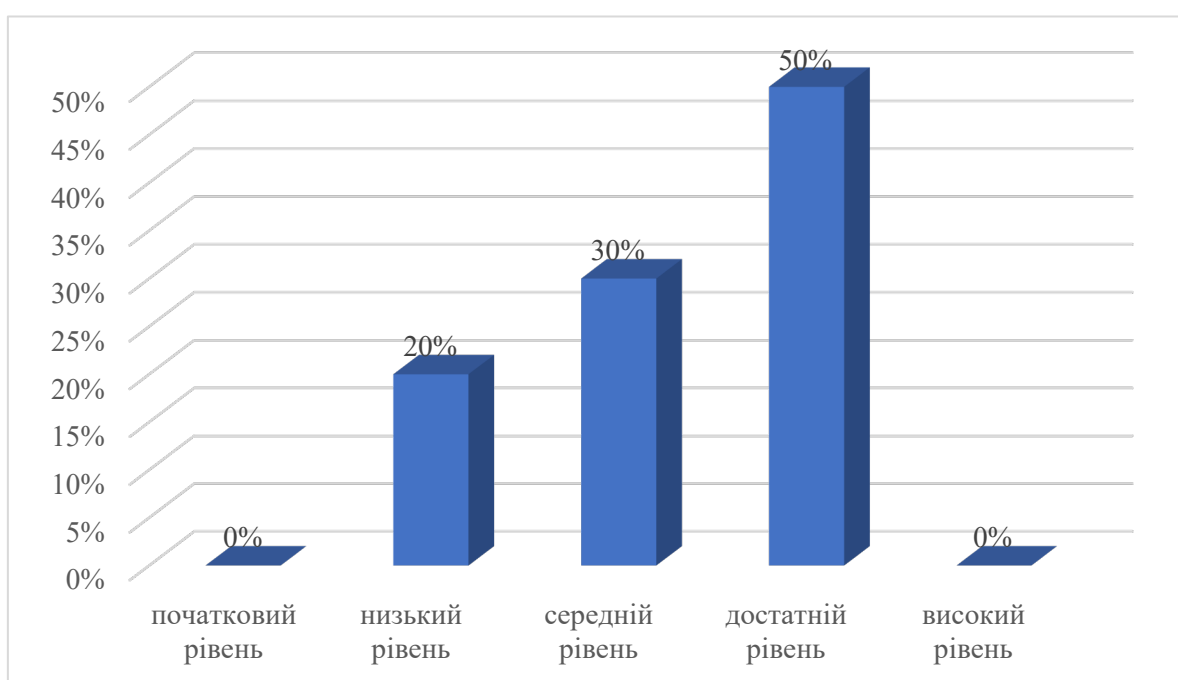

Рис. 3.3. Рівні сформованості комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком III рівня на формувальному етапі

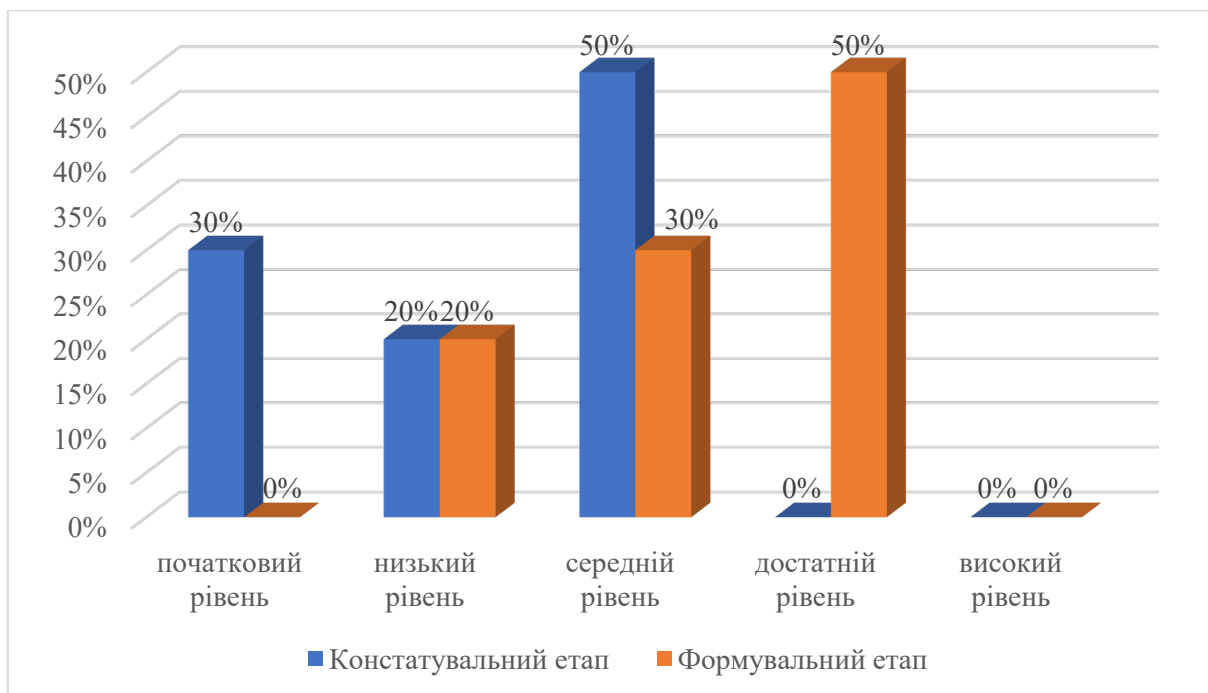

Рис. 3.4. Порівняльний аналіз рівнів сформованості комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком III рівня на констатувальному та формувальному етапах

Отже, за результатами дослідження можна зробити висновок, що у всіх випробовуваних відзначається поліпшення стану комунікативних навичок за всіма параметрами.

Таким чином, у результаті проведення логопедичної роботи відбулося розширення кола спілкування, поліпшення статусного становища, збільшення соціометричного статусу та рівня сформованості комунікативних навичок. Крім цього, збільшився коефіцієнт взаємності в досліджуваній групі, у кращий бік змінилися мотиви вибору партнера для спілкування. Ці результати дослідження говорять про ефективність виконаної логопедичної роботи, спрямованої на формування комунікативних навичок дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення засобом гри.

Висновок до третього розділу

У третьому розділі було представлено зміст логопедичної роботи з застосуванням ігрової діяльності та визначено ефективність цієї роботи в розвитку комунікативних навичок у вказаній категорії дітей з загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Зміст логопедичної роботи був ретельно розроблений з урахуванням специфіки загального недорозвитку мовлення III рівня у старших дошкільників. Програма включала в себе чотири ігрові блоки: перший блок - ігри та вправи на розвиток уміння співпрацювати; другий блок - ігри та вправи на розвиток уміння активно слухати; третій блок - ігри та вправи на розвиток уміння переробляти інформацію; четвертий блок - ігри та вправи на розвиток уміння конструювати «текст для іншого» (вміння говорити самому).

Отримані результати вивчення сформованості рівнів комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком III рівня на формувальному етапі порівняно з констатувальним мали наступні зміни: початковий рівень знизився на 30%, низький рівень склав – 20%, середній рівень знизився на 20%, а достатній зріс на 50%.

Аналіз результатів вказав на позитивний вплив логопедичної роботи на розвиток комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня. Досягнення дітей були виміряні за конкретними критеріями, враховуючи їхні індивідуальні особливості та потреби.

Таким чином, розділ III надав систематизовану інформацію щодо організації логопедичної роботи та підтвердив успішність застосованих методик у відповідності з потребами старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційному дослідженні розглянуто проблему логопедичної роботи з розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобом ігрової діяльності. Відповідно до встановлених завдань сформульовано наступні висновки.

Вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виокремити ключові аспекти розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком III рівня.

Аналіз особливостей розвитку комунікативних навичок у цієї категорії дітей вказав на ряд важливих аспектів, які впливають на їхній комунікативний розвиток. Зокрема, було виявлено, що діти з недорозвиненим мовленням III рівня часто мають труднощі в засвоєнні і використанні мовленнєвих засобів для вираження своїх думок та почуттів.

Крім того, спостерігається обмеження у розвитку слухового та мовленнєвого сприймання, що ускладнює їхню можливість адекватно реагувати на комунікативні ситуації. Деякі діти можуть демонструвати нестабільність у рівні активності при спілкуванні та виявляти відсутність ініціативи у власному мовленні.

Також було визначено, що взаємодія з ровесниками та дорослими може бути обмеженою через труднощі у встановленні контактів та взаєморозуміння. Деякі діти можуть виявляти неадекватну реакцію на комунікативні події, що вказує на важливість спеціалізованого підходу до їхнього корекційного впливу.

Методика вивчення комунікативних навичок, описана у другому розділі, дозволила систематично та об'єктивно оцінити рівень комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня. Під час укладання методики дослідження нами були використані завдання з визначення рівнів розвитку комунікативних навичок старших дошкільників, зокрема із загальним недорозвитком, розроблені О. Конко, К. Крутій, О. Перцевою, О. Орловою. А також визначені рівні сформованості

комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня та відповідні кількісні показники до них: високий рівень - 100 - 85% (13-15 балів), достатній рівень – 84 - 70% (10-12 балів); середній рівень – 69 - 55% (7-9 балів); низький рівень – 54 - 40% (4-6 балів); початковий рівень - 39% - і нижче (0-3 бали).

У результаті експериментального дослідження, проведеного у рамках другого розділу вдалося отримати важливі дані щодо рівнів розвитку комунікативних навичок у цієї категорії дітей. Так, 30% респондентів мали початковий рівень, 20% - низький рівень, середній рівень сформованості комунікативних навичок показали 50% дітей, достатній та високий рівні було відсутні і складала 0%.

Зміст логопедичної роботи був ретельно розроблений з урахуванням специфіки загального недорозвитку мовлення III рівня у старших дошкільників. Програма включала в себе чотири ігрові блоки: перший блок - ігри та вправи на розвиток уміння співпрацювати; другий блок - ігри та вправи на розвиток уміння активно слухати; третій блок - ігри та вправи на розвиток уміння переробляти інформацію; четвертий блок - ігри та вправи на розвиток уміння конструювати «текст для іншого» (вміння говорити самому).

Отримані результати вивчення сформованості рівнів комунікативних навичок у дошкільнят із загальним недорозвитком III рівня на формувальному етапі порівняно з констатувальним мали наступні зміни: початковий рівень знизився на 30%, низький рівень склав – 20%, середній рівень знизився на 20%, а достатній зріс на 50%.

Розроблена та апробована система логопедичної роботи виявилася успішною у формуванні комунікативних навичок у досліджуваній групі. Оцінка ефективності системи логопедичної роботи підтвердила досягнення позитивних результатів у покращенні комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня. Застосування розробленої системи в практиці може бути корисним для логопедів, педагогів та батьків, які працюють з дітьми із комунікативним недорозвитком.

Усе враховуючи, можна зробити висновок, що кваліфікаційна робота відіграла важливу роль у розумінні та вирішенні проблеми розвитку комунікативних навичок старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня, а розроблена система логопедичної роботи може бути вдалим інструментом для подолання цієї проблеми та підтримки дітей у їхньому всебічному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко Б. В., Дмитрів Ю. М. Психологічні особливості соціалізації та спілкування дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня. *Психологічний часопис*. 2019. №. 2. С. 213-226.
2. Андросова В. М. Логопедична практика в дошкільному навчальному закладі: Навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Корекційна освіта» (Логопедія) вищих педагогічних навчальних закладів. Суми: СумДПУ ім.А. С.Макаренка, 2012. 260 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія, 2004. 344 с.
4. Бондар В. І., Синьов В. М. Дефектологічний словник: навчальний посібник. К.: «МП Леся», 2011. 528 с.
5. Бондаренко Н. Нові підходи до корекційної роботи з дітьми-логпатами : поєднання загальноприйнятих артикуляційних вправ із нетрадиційними для вдосконалення артикуляційної моторики . *Дефектолог*. 2012. №10. С. 40-43.
6. Брушневська І. М. Теоретичні аспекти вивчення мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку із ЗНМ. Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір : матеріали міжнар.наук.-практ.конф., м. Луцьк, 16-17 травн. 2017р. Луцьк, 2017. С.32-35.
7. Гаспарова Є. М. Відображення соціальних взаємин у грі. Дошкільне виховання, 2009. № 8. 179 с.
8. Гончарук О. М. (2019). Формування комунікативних компетенцій у дошкільнят із загальним недорозвиненням мови. *Імідж сучасного педагога*. 2019. Вип. 6.С. 57–60.
9. Гуменюк О. С., Пацула І. Н., Павлюк А. С. Психолого-педагогічні характеристики дітей із загальним недорозвиненням мовлення та роль психологопедагогічної характеристики в організації корекційно-розвиткового процесу з дітьми. Перспективи та інновації науки. Серія

- «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. № 9(14). С. 113 - 126.
10. Данілавичюте Е.А. Діагностика стану сформованості складових мовленнєвої діяльності, що зумовлюють оволодіння навичок читання. *Теорія і практика сучасної логопедії*. Київ. 2006. Вип.3. С. 119-136.
11. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навчальний посібник / уклад. Н. М. Могильова. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 123 с.
12. Касілова Л. С. Корекційно-розвивальна робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення. *Таврійськ. Вісн. Освіти*. 2013. № 3. С.56-60.
13. Каут Н.М. Основи дефектології та логопедії: тексти лекцій. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 372.
14. Козинець О. В., Цибульська Л. В. Особливості мовленнєвої готовності до навчання в школі дітей із загальним недорозвитком мовлення в сучасних умовах. *Distance Education in Ukraine: Innovative, Normative-Legal, Pedagogical Aspects*. 2023. № 3. С. 215–226.
15. Кононко О. Л. Діагностика комунікативних умінь старших дошкільників. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. №3. С. 32-39.
16. Крутій К. Л. Технології формування мовно-комунікативних умінь у дошкільників із ТПМ: навчально-методичний посібник. Запоріжжя, 2017. 242 с.
17. Куренкова А.В. Методичні особливості проведення сюжетно-рольової гри соціального спрямування зі старшими дошкільниками з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2019. Вип. 14. С. 148-158. URL: <http://aqce.kpnu.edu.ua/article/view/184090>
18. Логопедія: підручник / за ред. М.К.Шеремет. К.: Слово, 2018. 701 с.

19. Маноїленко І. Вивчення стану сформованості лексико-граматичної сторони мовлення у дітей 5-6/7 років із загальним недорозвиненням мовлення. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку*: зб. наук. статей студ. спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. Ред. Проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 2019. С. 168-176.
20. Маріанна К., Барна Х. Логоритмічні вправи як корекційний засіб подолання загального недорозвинення мовлення. *Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки.: Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика*. 2023. Вип. 9. С. 72-75
21. Маркозова А., Міщенко О. Використання елементів арттерапії у профілактичній роботі із запобігання розвитку дисграфії у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення третього рівня. *Grail of Science*. 2023. №. 29. С. 273-280.
22. Переворська О. І. Кобзева І. М., Приходько Т. П. Ефективність корекційної роботи студентів з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. *Вісник університету ім. А. Нобеля. Педагогічні науки*. Дніпро. 2019. Вип. 1 (17). С. 78 - 83.
23. Переворська О. І., Кобзева І. М. Формування комунікативної компетентності як складника підготовки дітей з мовленнєвими порушеннями до шкільного навчання. *Вісник університету ім. А. Нобеля*. Дніпро, 2021. Вип. 2 (22). С. 78 - 84.
24. Перцева Т. О., Орлова О. С. Логопедическая работа по формированию коммуникативно-речевой деятельности у дошкольников со стертой формой дизартрии: монография. Мелитополь: Изд-во МГПУ им.Б. Хмельницкого, 2013. 257 с.
25. Потапенко С. Дидактичні особливості використання наочності у розвитку словника дітей з загальним недорозвиненням мовлення. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. Т. 10. №. 4. С. 37-41.

- 26.Рібцун Ю.В. Організація ігрової діяльності дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дошкіль.виховання*. 2018. №1. С. 12-15 URL: <http://surl.li/nlike>
- 27.Степанова О., Гнатюк О. Корекція комунікативної сфери дітей із ЗНМ. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти*: зб. матер. III Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т.І.Поніманської. Рівне. 2020. С. 239-241
- 28.Стеценко Г., Іщенко Л. Розвиток комунікативної компетентності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. В *Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика*. 2023. Вип. 9. С. 171-174.
- 29.Тичина К.О. Шляхи розвитку конструктивного праксису у дітей дошкільного віку з порушенням мовного розвитку за допомогою конструкцій LEGO. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. Вип. 17. С. 236-251.
- 30.Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: навч.- метод. Посібн. К: 2014. 72 с.
- 31.Трофименко Л. І. Теоретичні передумови формування морфологічних знань у школярів із тяжкими порушеннями мовлення. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*: зб. наук. Праць. К.: ТОВ «Поліграф плюс». 2015. Вип. 8. С. 160 – 165.
- 32.Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: програм.-метод. Компл. К.: Актуальна освіта, 2013. 256 с.
- 33.Федорова Н., Воробйова В. Розвиток комунікативних навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти*: зб. матер. III Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т.І.Поніманської. Рівне. 2020. С. 253-255.
- 34.Чекан О. І., Барна Х. В., Кас'яненко О. М. Концептуальні засади розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності. Сучасні тенденції

розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 травня 2022 р., м. Мукачево). Мукачево : Вид-во МДУ. 2022. С.213-215.

35.Чекан О. І., Барна Х. В., Кас'яненко О. М. Концептуальні засади розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності. *Acta Paedagogika Volynienses..* 2022. №3. С.145-150.

36.Шуляк С. Становлення комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи.* 2023. №. 1 (9). С. 121-127.

ДОДАТКИ